

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Dušan Brabec

Diskuse o českém údělu

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Dušan Brabec**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Jan P. Kučera**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

BRABEC, Dušan. *Diskuse o českém údělu*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí práce doc. PhDr. Jan P. Kučera.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá reformním procesem Pražského jara a dále debatou o českém údělu, která hodnotí a posuzuje samotný průběh a důvody neúspěchu tohoto procesu v kontextu dějinnosti českého národa. Na začátku práce jsou shrnuty faktory, které přispěly k porážce Pražského jara. Na toto shrnutí pak dále navazuje rozbor samotné debaty o českém údělu, kde jsou analyzované jednotlivé dobové texty. Další kapitola bakalářské práce se zabývá přesahy debaty o českém údělu do dnešní doby. Kapitola sleduje postoje jednotlivých přispěvatelů k této debatě a problematice Pražského jara, jenž byla znovu otištěna v Literárních novinách v letech 2007 – 2008 šéfredaktorem Literárních novin Jakubem Patočkou. Kapitola dále zpracovává a analyzuje texty, které v reformním procesu Pražského jara spatřují možnou dějinnou alternativu k současnému modernímu paradigmatu. Bakalářská práce si dává za cíl určit hlavní faktory vedoucí k porážce Pražského jara a dále určit, zdali je Pražské jaro spravedlivě opomíjeným úsekem v českých národních dějinách či inspirativním momentem, který přináší mnohé odpovědi na řešení krize současného moderního paradigmatu.

Abstract

Main subject of this bachelor's thesis is a discussion about the Czech deal in the context of Prague spring 1968. This discussion took place on the pages of newspapers and magazines in the 1968 - 1969. In the first chapter of this thesis, the main factors which resulted in the loss of the reform process of Prague spring are analyzed. In the second chapter, the discussion about Czech deal is being analyzed, the original texts are being compared and the main arguments of main authors of these documents are explained. The third chapter takes into account the overlap of the original discussion about Czech deal nowadays and investigates whether some moments of the Prague spring could provide solutions for the modern society problems.

Klíčová slova:

Diskuse o českém údělu, Pražské jaro, reformní proces, KSČ, 1968, Československo

Keywords:

Discussion about the czech deal, Prague spring, reform proces, 1968, Czechoslovakia

Rozsah práce: 28 stran, 66 783 znaků

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jsem jen uvedené prameny a literaturu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely a zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

V Praze dne 5. 5. 2014

Dušan Brabec

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkoval vedoucímu své bakalářské doc. PhDr. Janu P. Kučerovi za cenné rady a připomínky při vypracovávání této bakalářské práce.

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Projekt Bakalářské práce

Téma: Diskuze o českém údělu

Vedoucí: doc. PhDr. Jan P. Kučera
Řešitel: Dušan Brabec
Obor: Politologie a mezinárodní vztahy
Ročník: 2. ročník
Akademický rok: 2012/2013

Úvod – Kontext tématu:

V roce 1968 v Československu probíhal reformní proces zvaný Pražské jaro. Jednalo se o proces, kdy veřejnost skrze ústa intelektuálů, především spisovatelů, artikulovala své požadavky, které měly vést k uvolnění režimu. Tento reformní proces byl však v očích „spojenců“ nežádoucí, proto pod záminkou zabránění kontrarevoluci obsadila vojska Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968 Československo. Tato okupace a následné události poté zhatily reformní proces a nastolily v ČSSR proces normalizace - narovnání poměrů.

Na události Pražského jara, především pak na posrpnové události reaguje ve své stati: Český Úděl, spisovatel Milan Kundera. Kundera ve své stati heroizuje český národ a chválí ho za kvality, které prokázal v průběhu roku 1968. Na tuto stať však kriticky reaguje Václav Havel, který upozorňuje na Kunderův idealizovaný pohled na rok 1968 a staví se ke Kunderovým myšlenkám zcela kriticky a realisticky. Kunderova stať a následná Havlova reakce odstartovaly diskuzi o českém údělu, do které se zapojili i další autoři. Tato diskuze se odehrávala mezi lety 1968-1970.

Výzkumný problém:

Problém, který si dává bakalářská práce za cíl řešit, se odvíjí od diskuze, kterou zažehla Kunderova stať - Český úděl, publikovaná ve Vánočním čísle Listů (č. 7-8/1968). Kundera v této své polemice hájí český národ a oslavuje ho za kvality, jenž prokázal v průběhu Pražského jara, především pak ale v posrpnových událostech. Kundera národ chválí za to, že i jakožto národ malý, obstál proti světovým velmocem, že se opět dokázal sjednotit a prosazoval myšlenky, které mohly obohatit celý svět (myšlenka demokratického socialismu). Kvůli zásahu sobeckých mocností však tento reformní proces neuspěl.

Václav Havel však tuto Kunderovu glorifikaci národa zkritizoval (esej Český úděl?, Tvář, č.2/1968). Vytkl jí přehnaný idealismus a předstíraný kriticismus. Havel poukazoval na fakt, že proces Pražského jara neztroskotal jen kvůli zásahu velmocí, ale i národ samotný nebyl schopen tento reformní proces úspěšně uskutečnit. Dále Kunderovu stať kritizuje za přílišné lpění na historii. Havel požaduje větší aktivitu veřejnosti při řešení současných problémů. Do značné míry odsuzuje fatalismus českých dějin (kdy i přes velké myšlenky, není Čechům dopřáno je uskutečnit, právě kvůli zaslepenosti či sobeckosti okolního světa).

V bakalářské práci budou tyto dvě eseje do hloubky rozebrány – budou zdůrazněny jejich silné a slabé stránky. Práce si klade za cíl oba texty, potažmo jejich stěžejní myšlenky, zasadit do kontextu českého národního vnímání, respektive české politické kultury.

Metodologie práce:

Bakalářská práce bude rozdělena do několika navazujících celků. V úvodu práce budou vytyčeny cíle práce a výzkumné teze.

Další část se bude zabývat samotným Pražským jarem. V této části budou analyzovány důvody, jenž vedly k neúspěšným reformním procesům Pražského jara. Tato část bude jednotlivě rozpracovávat:

- 1) Úlohu KSČ v procesu Pražského jara (krize uvnitř strany),
- 2) Postavení společnosti v reformním procesu (vznášení požadavků vůči vládnoucí garnituře),
- 3) Situaci ve Východním bloku (názory a pohnutky jednotlivých národů a států Východního bloku na události Pražského jara).

Tato část bakalářské práce bude z velké části vycházet z knih: Pithart., „Osmašedesátý“ a z Kural, Pauer, Valenta, Moravec a spol. „Československoroku 1968“.

Hlavní část bakalářské práce se bude soustředit na analýzu stati Milana Kundery: Český Úděl a na analýzu eseje Václava Havla: Český úděl?. Tato analýza poslouží k následnému vyvození paradigmatu či teorii o formování české národní identity.

V závěru budou shrnuty výsledky práce. A odpovědi na jednotlivé výzkumné otázky.

Obsah práce:

- 1) Úvod – charakteristika problematiky, metodologie práce (cíle práce, výzkumné teze), rozbor literatury
- 2) Pražské jaro
 - a. Krize v KSČ
 - b. Úloha společnosti v reformním procesu
 - c. Potlačení kontrarevoluce vojsky Varšavské smlouvy
- 3) Diskuze o českém údělu
 - a. Rozbor stati Milana Kundery – Český úděl

- b. Rozbor stati Václava Havla – Český úděl?
 - c. Osudovost českých dějin (neexistence funkční politické kultury)
- 4) Závěr práce – výsledky práce, verifikace či falzifikace výzkumných tezí

Očekávané výsledky práce:

Bakalářská práce si klade za cíl verifikovat či falsifikovat tyto 2 základní teze:

- 1) Kunderův idealistický přístup popírá „malost“ a politickou nevypělost českého národa a zvyšuje integritu a sounáležitost národa.
- 2) Havlův kriticko-realistický přístup apeluje na odpovědnost národa vůči vlastní historii – odmítá cizí odpovědnost za křivdy, které národ cítí, což v důsledku u politicky mladého národa narušuje národní integritu.

Diskuze o českém údělu se rozpoutala po reformním procesu Pražského jara, který však skončil neúspěchem. Z pohledu Milana Kundery lze vyvodit, že český národ je předurčen k podobným neúspěchům, kdy hloubka jeho myšlenek předežene ostatní světové národy a tím pádem je odsouzena k neúspěchu. Tento fatalismus českých proher lze dokázat například na pokusu o nápravu křesťanství a následnými husitskými válkami, dále pak na mnichovské zradě z roku 1938 či právě na okupaci ČSSR armádami zemí Varšavské smlouvy.

Práce by tedy v důsledku měla poskytnout sondu do „duše“ českého národa a osvětlit, jakými principy se český národ řídí v dobách národní, politické či společenské krize. Z takto sebraných dat se pak práce pokusí popsat paradigma, které je charakteristické pro české politicko-nacionální myšlení, potažmo pro českou národní identitu a integritu národa.

Seznam literatury:

Monografická literatura:

- *Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí*. Editor Marek Hrubec, Miloš Bárta. Brno: Doplněk, 2006, 192 s. ISBN 80-723-9199-2.
- HAVEL, Václav. *Spisy*. Vyd. 1. Praha: Torst, c1999-2007, 8 v. ISBN 97880721532068.
- KAMIŃSKI, Łukasz, Petr BLAŽEK, Łukasz KAMIŃSKI a Rudolf VÉVODA. *Polsko a Československo v roce 1968: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Varšava, 4.-5. září 2003*. Praha: Dokořán, 2006. ISBN 9788072850709.
- KOSÍK, Karel. *Předpotopní úvahy*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1997, 257 p. ISBN 80-721-5036-7.
- KOSÍK, Karel. *Století Markéty Samsové*. Vyd. 1. Praha: Český spisovatel, 1993, 205 p. Edice Orientace (Československý spisovatel (Firm)). ISBN 80-202-0442-3.
- KURAL, V, Miloš BARTA a Vojtěch MENCL. *Československo roku 1968*. 1. vyd. Praha: Parta, 1993-, v. <1-2 >. ISBN 80-901-3379-7.
- MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremly*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990, 314 s. ISBN 80-204-0196-2.
- PITHART, Petr. *Osmašedesátý*. 3. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990, 314 s. ISBN 09-463-5243-7.
- *Svědectví: čtvrtletník pro politiku a kulturu*. Melantrich, 1990. ISBN 807023041X.

Periodická literatura:

- HAVEL, Václav. *Český úděl?. Tvář*. roč. 1969, č. 2.
- KOSÍK, Karel. *Váha slov.Plamen XI*, 1969, č. 4. str. 16—17.
- KUNDERA, Milan. *Český úděl. Listy*. roč. 1968, 7-8.
- KUNDERA, Milan. *Radikalismus a exhibicionismus. Host do domu*. roč. 1969
- *Listy*. Roč. 2008
- MANDLER, Emanuel. *Naše světové stíny, Tvář*. roč. 1969, č.6
- NOVÝ, Lubomír. *Metakritika krize, Host do domu*. roč. 1969, č. 9, s. 15–19
- STRÍTECKÝ, Jaroslav. *Úděl proměny a tvář sebeklamu, Host do domu*. roč. 1969
- UHDE, Milan, HAVEL, Václav, STRÍTECKÝ, Jaroslav. *Dialog o radikalismu, Host do domu*. roč. 1969

Elektronické dokumenty:

- Historie.cs: Spisovatelé - svědomí národa?. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie->

cs/video/

- Historie.cs: Alexander Dubček. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/211452801400026-alexander-dubcek/video/>
- Historie.cs: Normalizační čistky. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/210452801400022-normalizacni-cistky/video/>
- Historie.cs: Rok 1968 – velké nedorozumění. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400024-rok-1968-velke-nedorozumeni/video/>
- Historie.cs: Srpen 1968 a svět. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400033-srpen-1968-a-svet/video/>
- Historie.cs: Hokej není jenom sport. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400016-hokej-neni-jenom-sport/video/>
- Historie.cs: Osmašedesátý. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400001-osmasedesaty/video/>
- Historie.cs: Varšavská smlouva. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/207452801390008-varsavska-smlouva/video/>
- Historie.cs: Srpen 1969 - lámání páteře. [online]. [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/207452801390001-srpen-1969-lamani-patere/video/>

Obsah:

Úvod	13
1. Pražské jaro – Příčiny porážky společnosti v reformním procesu	15
1.1 Intelektuálové vs. Reformní komunisté.....	15
1.2 Češi vs. Slováci	17
1.3 Československo vs. „Spojenci“	18
1.4 Situace po intervenci	18
2. Diskuse o českém údělu	20
2.1 Milan Kundera – <i>Český úděl</i>	21
2.2 Václav Havel – <i>Český úděl?</i>	22
2.3 Karel Kosík – <i>Váha slov</i>	24
2.4 Milan Kundera – <i>Radikalismus a exhibicionismus</i>	25
2.5 Jaroslav Střítecký – <i>Úděl proměny a tvář sebeklamu</i>	27
2.6 Lubomír Nový – <i>Metakritika krize</i>	28
3. Přesah diskuse o českém údělu do současnosti.....	31
3.1 Literární noviny – dnešní krize, poučení z minulosti.....	31
3.2 Karel Kosík – Pražské jaro jako alternativní paradigma	33
Závěr	36
Summary	38
Seznam literatury:.....	40

Úvod

Pražské jaro je důležitým mezníkem v českých dějinách. Tento reformní proces měl za cíl proměnit dogmatický socialismus sovětského typu do demokratického socialismu – „socialismu s lidskou tváří“. Pražské jaro kvůli nepříznivým podmínkám nebylo schopno dosáhnout svých ambicí a po zásahu vojsk Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968, která intervenovala pod záminkou potlačení údajné kontrarevoluce, docházelo přes zpomalení reformního procesu Pražského jara až k etablování následného období normalizace.

O významu a úloze reformního procesu Pražského jara se v roce 1969 rozpoutala diskuse českých intelektuálů Milana Kundery, Václava Havla, Karla Kosíka, Jaroslava Stříteckého a Lubomíra Nového, na stránkách časopisů *Listy*, *Tvář*, *Host do domu* a *Plamen*. Tato diskuse, dnes nazývaná debata o českém údělu, je přínosná z hlediska nejrozumnějších názorů a argumentů tehdejších intelektuálů – jak zastánců, tak odpůrců reformního procesu Pražského jara. Původní debatu o českém údělu připomenuly *Literární noviny* v roce 2007 – 2008, přičemž tyto noviny v celoročním příspěvkovém seriálu na tuto původní debatu navazovaly a pokusily se iniciovat novou rozpravu k problematice Pražského jara.

Cílem bakalářské práce je připomenout původní diskusi o českém údělu mezi přímými účastníky Pražského jara, zanalyzovat argumenty jednotlivých aktérů debaty, určit přesahy a výstupy debaty o českém údělu do dnešní doby a nastínit, zdali Pražské jaro, jako reformní proces, bylo možným dějinným zárodkem alternativního společensko-politického paradigmatu.

Bakalářská práce je členěna do tří na sebe navazujících celků. První kapitola bakalářské práce je členěna do čtyř podkapitol, jež analyzují hlavní faktory vedoucí k neúspěchu Pražského jara jako reformního procesu. Tyto podkapitoly se zaměří na role intelektuálů a komunistických politiků v reformním procesu. Dále na fakticky nerovnocenné postavení českého a slovenského národa v Československu roku 1968 a posléze na mezinárodní situaci, nepříznivou pro úspěšný vývoj Pražského jara a na situaci v Československu po intervenci vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968.

Druhá kapitola se zabývá již samotnou diskusí o českém údělu. V této kapitole budou analyzovány články jednotlivých účastníků debaty (Kundera, Havel, Kosík, Střítecký, Nový), jejich vzájemná návaznost a souvislosti mezi těmito články. Klíčovými zdroji pro druhou kapitolu bakalářské práce jsou dobové články, týkající se diskuse o českém údělu, přetištěné v *Literárních novinách* z roku 2007-2008.

Třetí kapitola zkoumá reformní proces Pražského jara, jako možný zárodek alternativního politicko-společenského paradigmatu, pomocí kvalitativní analýzy vybraných článků otištěných v Literárních novinách v rámci celoročního seriálu o českém údělu v roce 2008 a filosofických úvah předního českého filosofa, přímého účastníka Pražského jara a původní debaty o českém údělu Karla Kosíka.

První kapitola bakalářské práce čerpá především z monografií popisujících průběh a úskali reformního procesu Pražského jara, tedy z knih Václava Kurala a kol. *Československo roku 1968, 1 díl: obrodný proces* a Petra Pitharta *Osmadesátý*. Druhá kapitola analyzuje jednotlivé dobové články týkající se debaty o českém údělu. Jedná se o články Milana Kundery *Český úděl* a *Radikalismus a exhibicionismus*, článek Václava Havla *Český úděl?*, dále stať Karla Kosíka *Váha slov*, článek Jaroslava Stříteckého *Úděl proměny a tvář sebeklamu* a na závěr článek Lubomíra Nového *Metakritika krize*. Třetí kapitola bakalářské práce vychází ze statí Karla Kosíka *Pražské jaro „konec dějin“ a šaušpíler a Lumpenburžoazie a vyšší duchovní pravda* a dále z vybraných článků otištěných v Literárních novinách v roce 2008, například z článku Jana Černého *Obsahy a formy* a článku Matěje Stropnického *Reforma, revoluce, kontrarevoluce*.

Hlavní metodou použitou při vypracovávání této bakalářské práce je kvalitativní analýza jednotlivých textů, především dobových článků věnujícím se debatě o českém údělu a poté kvalitativní analýza článků, otištěných v Literárních novinách přímo navazujících na problematiku procesu Pražského jara či debatu o českém údělu.

1. Pražské jaro – Příčiny porážky společnosti v reformním procesu

„Pražské jaro 1968 představuje vůbec nejrozsáhlejší experiment reformního komunismu. Začalo jako opožděný pokus o destalinizaci v zemi, jež toužila po hlubokých, zásadních změnách – proto také záhy, vlivem spontánního pohybu společnosti, přerostlo v proces, který začal odbourávat nejen stalinské dědictví, ale i základní charakteristiky režimu. Z pokusu o reformu politického systému se vyvinula revoluce, kterou ukončil až vpád pěti armád Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968.“[Vondrová 2008]

1.1 Intelektuálové vs. Reformní komunisté

Komunističtí intelektuálové – spisovatelé již na II. spisovatelském sjezdu v roce 1956 apelovali na spisovatele jako na svědomí národa, zdůrazňovali nutnost mluvit a psát pravdu, a upozorňovali na potřebu svobody autora (především František Hrubín a Jaroslav Seifert).[Bauer 2010]

První záblesky vedoucí k samotnému reformnímu procesu Pražského jara lze však spatřovat na IV. spisovatelském sjezdu v roce 1967.[EMA 2012] Mnozí spisovatelé na tomto sjezdu vystoupili s požadavky na zrušení cenzury, novelizaci tiskového zákona, přijetí manifestu o svobodě slova, či požadavky o narovnání vztahů mezi straníky a nestraníky.[Cysařová 2014]

Samotný reformní proces byl v roce 1968 však nastartován odvoláním Antonína Novotného z funkce generálního tajemníka KSČ na lednovém zasedání Ústředního výboru KSČ v roce 1968. [Kaplan 2011: 320; Pithart 1990: 50] S odvoláním prvního muže strany padla i stará politika, tzv. Novotného éra. [Kaplan 2011: 289] Do čela KSČ se dostala skupina progresivních komunistů, která nastolila nový kurz reformní politiky. Přes počáteční nedůvěru či případnou nezájemnost veřejnosti v avizovaných proreformních změnách z úst nového generálního tajemníka Alexandra Dubčeka nabral reformní proces nezvykle rychlý spád. S faktickým zrušením cenzury na začátku března 1968 došlo k nebývalému uvolnění zpravodajských, novinářských témat. [Kural 1993: 44–45] Docházelo k uvolnění nálad ve společnosti, k větší zainteresovanosti veřejnosti v politické sféře, artikulování požadavků pro reformní zásahy atd. S touto „novou dobou“ však přicházelo vymezování se stranických špiček vůči vlastním chybám minulosti. Vzhledem k nebývalé popularitě progresivních komunistů v očích veřejnosti se mnozí komunisté pokoušeli ospravedlnit své chyby z Novotného éry a dosáhnout pro ně nezvyklé popularity. [Pithart 1990: 167-168] Toto období by se dalo charakterizovat, jako období manifestací a rezolucí. Na jedné straně reformní

komunisté manifestovali svou morální ryzost, distancovali se od pochybení novotnovského socialismu a dokazovali veřejnosti své oprávnění i nadále setrvávat ve vedoucích funkcích státního aparátu. Na straně druhé pak veřejnost skrze pera spisovatelů a novinářů požadovala nejružnější demokratizační a liberalizační změny – od ekonomických reforem po pluralitu stranického systému.

Reformní komunisté zveřejněním Akčního programu [ÚV KSČ 1968] v dubnu 1968 dávali najevo vůli pokračovat v započatém reformním procesu. Tento program byl však přijat skepticky, kvůli nejednoznačným a mnohomluvným formulacím. Mnozí novináři a publicisté postupem času ztráceli vědomí pevnějších obrysů reality a neúměrně zvyšovali požadavky na mocenský aparát. Místo rovnocenného dialogu mezi reformními, progresivními komunisty a novináři a publicisty se vytvářelo mocenské, politické vakuum. [Pithart 1990: 38-39]

Situace v Československu velice znepokojovala Sovětský svaz. V jeho očích se Pražské jaro jevílo jako pokus o kontrarevoluci, pokus o rozvrácení socialistického systému zevnitř. To vyústilo v pokusy o intervenci, zpočátku politickou (ve svém konci až ve vojenskou, Sovětskému svazu šlo dlouhodobě také o umístění vojenských jednotek na území Československa [Fidler 2003: 143-145]). Reformní komunisté ve vedení KSČ v čele s Dubčekem nebyli schopni vyvrátit našim „spojencům“ tyto obavy, popřípadě si prosadit nastolený proreformní kurz, jako kurz, kterým se Československo hodlá ubírat i nadále. Dubček tento zamítavý postoj našich „spojenců“ k nastoupenému reformnímu procesu Pražského jara nedokázal, možná ani nechtěl, představit doma v Československu. [Pithart 1990: 108-110]

Mnozí novináři a publicisté tedy nedokázali správně vyhodnotit nepříznivou mezinárodní situaci a neustále stupňovali své proreformní požadavky vůči vedení KSČ. Chyběla jim vlastní sebereflexe (z části způsobená i neschopností Dubčeka informovat veřejnost o postoji „spojenců“ k reformnímu procesu), zrušení cenzury spustilo nekontrolovatelnou lavinu textů, které byly v rozporu s dosavadní socialistickou ideologií. Tito novináři a publicisté zřejmě nedokázali pochopit vlastní politickou zodpovědnost, která plynula z jejich role v ovlivňování veřejného mínění a formulace proreformních požadavků vůči vedení KSČ. [Pithart 1990: 33]

Na druhé straně však reformní komunisté nedokázali usměrnit, popřípadě ani uspokojit požadavky, kterým byli vystaveni. Na mezinárodním (vnitroblokovém) poli nebyli schopni obhájit probíhající i připravované reformy Pražského jara. [Pithart 1990: 33]

Tato pochybení dvou zmíněných politicky odpovědných skupin v roce 1968 – reformních komunistů v čele s Dubčekem na jedné straně a novináři a publicisty na straně druhé, byla jedním z hlavních faktorů neúspěchu Pražského jara jako reformního procesu.

1.2 Češi vs. Slováci

K porážce Pražského jara přispělo i rozdílné vnímání reformního procesu mezi jednotlivými politiky v čele KSČ a KSS. Pro reformní komunisty v čele KSČ bylo Pražské jaro pokusem o demokratizaci stávajícího socialismu, o etablování nového systému, tzv. socialismu s lidskou tváří. Slovenská komunistická strana (KSS) v čele s Gustávem Husákem viděla v reformním procesu především naději na federalizaci Československa, šanci na narovnání – zrovnoprávnění obou národů. Tento rozdílný přístup, na jedné straně demokratizační, na druhé straně federalizační sehrál svou úlohu na konci srpna 1968. [Pithart 1990: 70]

Je nutné zdůraznit, že otázka československé federalizace nevyvstala až s nastoupeným kurzem reforem Pražského jara. Federalizace byla zakotvena již v Clevelandské dohodě [Gronský 2005: 26–27], která byla podepsána 22. 10. 1915, tedy ještě před samotným vznikem Československa. V období první republiky však k federalizaci nedošlo, což vyvrcholilo v roce 1939 vznikem samostatného Slovenského štátu. Po druhé světové válce však došlo k anulování Mnichovské dohody, což právně znamenalo zpětné neuznání Slovenského štátu a nepřetržitou územní celistvost Československa.

Dalším významným mezníkem bylo podepsání Košického vládního programu 5. 4. 1945 [Gronský 2006: 21–34], který měl mimo jiné zajišťovat rovnoprávný vztah Čechů a Slováků.

Z výše zmíněných dohod plyne, že jedním z hlavních cílů slovenské politické reprezentace v celé historii Československa bylo etablování vlastního státu (i ve formě federace) a rovnoprávnost českého a slovenského národa a tyto snahy se opět projevy i v reformním procesu Pražského jara.

Problémovost česko-slovenského narovnání se naplno projevila po Vysočanském sjezdu (mimořádném 14. sjezdu KSČ), který se konal druhý den po invazi vojsk Varšavské smlouvy v hale ČKD v pražských Vysočanech. [Šilhán, 2008] Účastí na tomto sjezdu osvědčili přítomní delegáti KSČ vůli pokračovat v reformách Pražského jara, hájit zájmy Československa a nebýt jen vykonavateli politických příkazů z Moskvy. [Pithart 1990: 51]

Přítomní delegáti KSČ odsoudili okupaci a požadovali návrat unesených komunistických představitelů zpět do Československa. Delegáti na tomto sjezdu dále zvolili nový proreformní Ústřední výbor KSČ. Po vysočanském sjezdu se však naplno projevy rozdílné zájmy reformních komunistů KSČ a slovenských komunistů v KSS v čele s Husákem. Slovenští delegáti se na svém mimořádném sjezdu KSS (26. - 28. 8. 1968) ústy Gustáva Husáka, nově zvoleného prvního tajemníka KSS, vyslovili proti usnesením Vysočanského sjezdu. Husák argumentoval malou účastí slovenských delegátů na Vysočanském sjezdu (jen 10% delegátů

ze Slovenska), přičemž hlavní důraz kladl Husák a slovenští delegáti na federalizaci Československa. [Kural 1993: 174-183; Pithart 1990: 51–53]

Mimořádný sjezd delegátů KSS 28. 8. 1968 rozhodl, že Vysočanský sjezd nebyl platný, tudíž nebyla platná ani volba nového Ústředního výboru KSČ. To znamenalo fakticky konec spontánního vzdoru reformních komunistů, účastníků mimořádného 14. sjezdu KSČ, nadále už se bojovalo pouze za udržení již vydobytých reforem.

1.3 Československo vs. „Spojenci“

K porážce Pražského jara přispěla také nepříznivá mezinárodní situace. Roku 1968 byl svět rozdělen na dva vzájemně soupeřící bloky – západní kapitalistický a sovětský socialistický, Československo patřilo do bloku socialistického. Reformní proces Pražského jara, i vojenská intervence vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 byly zaznamenány západními zeměmi, vzhledem k probíhající studené válce však nebylo v jejich zájmu jakýmkoliv způsobem zasahovat do sféry sovětského vlivu, kam spadalo i Československo.

Ani situace v sovětském bloku reformnímu procesu Pražského jara nepřála. Již v roce 1956 v Polsku a Maďarsku propukla povstání, jejichž cílem byla větší samostatnost a nezávislost na Sovětském svazu. Obě tato povstání byla však krvavě potlačena. Československo v roce 1956 se k revoltujícímu Polsku a Maďarsku nepřidalo. [Mlejnek 2012] V roce 1968 se situace obrátila.

Sovětský svaz netoleroval tak nápadný reformní, demokratizační proces jakým Pražské jaro bezpochyby bylo. To už mimo jiné dosvědčil právě v roce 1956. Ostatní země Varšavské smlouvy snad kromě Rumunska a Albánie proces Pražského jara také spatřovaly jako nežádoucí. Tyto země upřednostňovaly vlastní národní zájmy, snažily se prosadit dílčí změny či napínat hranice svých možností. To však v míře, která by neprovokovala vedoucí Sovětský svaz. [Pithart 1990: 103]

1.4 Situace po intervenci

Okupace Československa vojsky 5 zemí Varšavské smlouvy (SSSR, Maďarsko, Bulharsko, NDR, Polsko) z noci 20. na 21. srpna ještě neznamenal úplnou porážku Pražského jara. Byla ovšem zlomovým bodem, od kterého započala cesta zpátky do rukou dogmatického, sovětského typu socialismu: „Z hlediska politické účelnosti byla okupace Československa jeho spojenci zcela kontraproduktivní, neboť nepřinesla žádnou změnu v evropských mezinárodních vztazích. Z hlediska komunistické propagandy šlo o naprosté

fiasko, které v krátkodobém horizontu zlikvidovalo postavení západoevropských komunistických stran.“ [Fidler 2003: 7]

Podzim roku 1968 lze charakterizovat ustupováním sovětským požadavkům (podepsání Moskevského protokolu [Kural, 1993: 201-205] vyjma Františka Kriegla; podepsání smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu [Gronský 2007: 151-153]), nedůrazným obhajováním již prosazených reforem, přičemž podzim 1968 je jakýmsi přípravným obdobím pro nastupující proces normalizace.

Někteří jedinci se ovšem nehodlali smířit s nastupující letargií a beznadějí a pokusili se národ povzbudit k novým radikálním činům. Silným protestem proti nastalé situaci ve společnosti po srpnu 1968, bylo sebeupálení Jana Palacha 16. 1. 1969. Palach tímto radikálním činem vyjádřil svůj nesouhlas s rezignací společnosti a s potlačováním svobod vydobytých v reformním procesu Pražského jara:

„Vzhledem k tomu, že naše národy se octly na pokraji beznaděje a odevzdanosti, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit svědomí národa. Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát za naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku, a tak jsem získal právo napsat první listy a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou: 1) okamžité zrušení cenzury 2) zákaz rozšiřování „Zpráv“. Jak viděno, naše požadavky nejsou přemrštěné, spíše naopak.

Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, to jest do 21. 1. 1969, a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (časově neomezenou stávkou) našich požadavků, vzplanou další pochodně.

P. S. Věřím, že naše národy víc světla potřebovat nebudou. Leden 1968 začal shora, leden 1969 musí začít zdola (má-li začít).“ [Palach 1969]

V prosinci 1968 svým článkem *Český úděl* inicioval Milan Kundera diskusi, která se pokoušela nalézt důvody ztroskotání procesu Pražského jara a nastínit jakou cestou se má národ dále vydat. Diskusí o českém údělu (nepřímo navazující na debatu z první čtvrtiny dvacátého století – Spor o smysl českých dějin) se dále zabývá tato bakalářská práce.

2. Diskuse o českém údělu

Diskuse o českém údělu se po mnoha letech opět zabývala otázkou české národní identity, odpovědností Čechů za vlastní dějinnost a jejich úlohu ve světě. Debata z roku 1968 – 1969 navazuje na problematiku podobné debaty, která se zabývala smyslem českých dějin. Debatu zvanou Spor o smysl českých dějin iniciovala kniha T. G. Masaryka *Česká otázka*, kde Masaryk konstruuje určitý obraz českého národa na základě před-vybraných období a událostí českých dějin. Masaryk pak na vybraných dějinných úsecích staví vlastní teorie o dějinném smyslu českého národa.

„Masarykova Česká otázka je prvním z dlouhé řady textů, které patří do tradice sporů o smysl českých dějin, neustále pokračujících pokusů o formulování nadnárodních a mimonárodních základů české národní existence, o hledání hlubšího zdůvodnění národního usilování. Tyto spory mají zvláštní povahu, nejde v nich pouze o dějiny ani pouze o jejich filozofii, či pouze o politiku a přítomnost. Všechny tyto momenty se ovšem v diskusích objevují a jejich prolínání způsobuje mnohá nedorozumění.“ [Zouhar 2011: 159-166]

Spor o smysl českých dějin měl několik fází. Ve druhém desetiletí dvacátého století se odehrála hlavní polemika, týkající se tohoto sporu. Jindřich Vančura se ve článku *Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu* nekriticky postavil za Masarykův přínos české historiografii a ostře napadl práci předního českého historika Jaroslava Golla. První se za svého učitele Jaroslava Golla postavil Kamil Krofta ve článku *Vliv Masarykův na české dějepisectví*, ve kterém kriticky reagoval na článek Jindřicha Vančury. Mnohem razantněji se však za Golla postavil další jeho žák Josef Pekař, který útočně a sarkasticky vyvracel Vančurovy závěry. Pekař zpochybnil Masaryka jako historika pro jeho jednostranné a doktrinářské metody, které Masaryk používal pro postulování svých teorií. Diskusi mezi Masarykem a Pekařem širším vrstvám přiblížil Jan Herben (*Masarykova sekta a Gollova škola*) a celou diskusi výrazně zpolitizoval. O smíření stanovisek Masaryka a Pekaře se pokusil další Gollův žák Zdeněk Nejedlý, když přiznal oprávněnost oběma přístupům – Pekařově vědeckému tj. historickému a Masarykově filosofickému přístupu. Spor o smysl českých dějin pokračoval v dalších vlnách i po první světové válce, do popředí se však dostávala otázka metodologie historické vědy. [Havelka 1995: 22-27; Havelka 2006]

Na konci roku 1968 nepřímo navázal na spor o smysl českých dějin článek Milana Kundery *Český úděl*, reagující na události reformně obrodného procesu Pražského jara. Rok 1968 byl pro Čechy dějinným mezníkem. Češi se pokusili vytvořit vlastní a inovativní politicko-ekonomicko-sociální systém. Systém, který měl popřít nedostatky a „úchytky“

sovětského socialismu. Tento pokus naneštěstí z mnohých příčin ztroskotal (jak je uvedeno výše) a uvrhl český národ zpět do letargie a rezignovanosti na veškeré veřejné politické dění na dlouhých dvacet let.

Debata o českém údělu probíhající na stránkách dobových časopisů (1968 – 1969) mimo jiné osvědčila vysokou kulturní úroveň, s jakou se vedly spory a diskuse mezi intelektuály. [Patočka 2007]

2.1 Milan Kundera – *Český úděl*

Ve vánočním čísle listů ze dne 19. prosince 1968 byl otištěn článek Milana Kundery *Český úděl*. Kundera ve své úvaze i přes nepříznivý vývoj a faktickou porážku Pražského jara zaujímá optimistický postoj k událostem osmašedesátého roku.

Kundera tvrdí, že údělem českého národa je neustálý boj o vlastní identitu a suverenitu. Dokazuje to na několika citátech z díla Pavla Stránského (*O státě českém*, 1633), kde zmiňuje neustálý pohyb českého národa mezi hranicemi služebnosti a spojenectví. Kundera poukazuje na vlastnosti, které charakterizovaly český, respektive československý národ po roce 1939: „Malost, přizpůsobivost, neodvaha k samostatné politice, panství závistivé průměrnosti, všudypřítomné hulvátsví, ...“ [Kundera 2007a]

Na druhé straně si však všímá toho, že ačkoliv Češi neoplývají romantickým heroismem, mají velké předpoklady pro rozumovou střízlivost, smysl pro humor a kritického ducha. Tyto vlastnosti jsou podle něj charakteristické pro události a vývoj Pražského jara. Dobu, kdy Češi opět jednou dokázali popřít malost, přizpůsobivost a neodvahu k samostatné politice.

„Pokus vytvořit konečně (a poprvé v jeho světových dějinách) socialismus bez všemoci tajné policie, se svobodou psaného i mluveného slova, s veřejným míněním, jež je slyšeno, a s politikou, jež se o ně opírá, s moderní kulturou svobodně se rozvíjející a s lidmi, kteří ztratili strach, to byl pokus, jímž Češi a Slováci poprvé od konce středověku stanuli opět ve středu světových dějin a adresovali světu svou výzvu.“ [Kundera 2007a]

Milan Kundera věří ve velké historické poslání malých národů, kterým bezpochyby český národ (československý) je. Malý národ musí neustále vytvářet ve světě nějaký význam a hodnoty, protože pokud by zakrněl a ustrnul ve vývoji, přestával by pomalu existovat. Velký národ má svou existenci podle Kundery zajištěnu už jen díky velkému počtu obyvatel. Těmto velkým národům autor přisuzuje sklony ke světospasitelství, opájení se vlastní velikostí a mocí. Prosazování svých vlastních sobeckých zájmů, jakožto zájmů všesvětových (př. kulturní dominance).

„Ach, ubohé velké národy! Brána k lidskosti je úzká a vy jí tak těžko procházíte...“
[Kundera 2007a]

Malé národy jsou pro svět důležité skrze svůj dějinný boj o přežití, jelikož vytváří rozličné hodnoty a tím rozbíjí homogenitu a uniformitu, kterou prosazují národy velké.

Velikost malého českého (československého) národa spatřuje Kundera právě v jeho pokusu o vytvoření nové československé politiky. Tato politika se pokusila obohatit socialismus, možná i nahradit stávající a nedokonalý socialismus – socialismem s lidskou tvář. Tento pokus ovšem ztroskotal. Podle Kundery právě kvůli svým velkým ambicím, kdy ostatní svět nebyl připraven nebo jen nechtěl přijmout nabízenou československou variantu.

Ani v porážce procesu Pražského jara nespatřuje Kundera konec československého pokusu. Násilný vpád vojsk Varšavské smlouvy sice zarazil proces reform, ovšem stmelil a semknul český (československý) národ. Celý proces Pražského jara postupně obnovoval důvěru lidí v politiku a veřejný život. Tyto nálady ovšem nevydržely dlouho. Po srpnové intervenci „bratrských“ vojsk národ začal postupně upadat do starých stereotypů, zpět ke svému pragmatismu, uzavření do soukromé sféry a opuštění politiky. Národ začal být kritický k posrpnovému vývoji. Kundera odmítá porážku československé politiky, stále vidí naději na obnovení československého pokusu či alespoň zachování již vydobytých reform. Burcuje národ, aby neupadl do letargie a nerezignoval. Poukazuje na kriticismus národu vlastní, avšak bojí se jeho propadu v pesimismus. Ve zdravém kriticismu, který vyvolalo Pražské jaro, vidí naději pro nadcházející roky. Národ je podle něj připravený čelit dalším výzvám a problémům, tak jako nikdy předtím.

2.2 Václav Havel – Český úděl?

Proti Kunderovu článku se ostře ohradil Václav Havel. Kriticismus, který Kundera připisuje československému národu, jemu samotnému podle Havla schází. Havel považuje Kunderovu stat' za pokračování obrozenecko-vlasteneckých preludů, za článek, který se utápí v minulosti, vychvaluje ji a nečelí opravdovým problémům.

Havel vyčítá Kunderovi sentimentální lpění na heroičnosti českého národa v době intervence vojsk Varšavské smlouvy, zaobírání se minulostí, vytváření iluzí o velikosti a dějinném poselství českého národa. Od národa dále požaduje aktivní konání v současnosti, ne vzpomínání a obdivování vlastních minulých radikálních činů, co se týče Kunderových optimistických výhledů na zachování předsrpnové politiky je Václav Havel velmi skeptický.

Dále v článku Havel naprosto odmítá fátum českého údělu. Odmítá alibismus, který vyčítá Kunderovi. Neztotožňuje se s myšlenkou sobeckých hloupých velmocí a malých chytrých

národů. Požaduje vyvozování vlastní zodpovědnosti z vlastních činů. Protože celé Pražské jaro i s jeho všemi důsledky, jsou důsledky našich vlastních činů – našich vědomých rozhodnutí.

„Nevěřím na tohle fátum a myslím si, že především my sami jsme strůjci svého osudu, z toho nás nevysvobodí ani výmluva na sobectví, ani na naši geografickou polohu, ani odkaz k našemu staletému údělu balancovat mezi suverenitou a podmaněním. Zase to není nic jiného než abstrakta, zastírající naši konkrétní odpovědnost za naše konkrétní činy.“ [Havel 2007]

a dále: „Převádět řeč na fátum „českého údělu“ znamená odvádět ji od skutečných příčin dnešní české situace a skutečných možností jejího řešení, vyvazovat se z nepříjemné povinnosti podrobit kritické reflexi různá svá ideologická dogmata, předsudky a iluze, a rozptýlit konkrétní historickou odpovědnost konkrétních historických osob do nepostižitelného kosmu obecných dějinných paralel a abstraktních souvislostí.“ [Havel 2007]

Jedna z největších Havlových výtek směřuje ke Kunderovu výkladu reformního procesu Pražského jara. Havel naprosto odmítá, že jsme jako národ stanuli opět jednou ve středu světových dějin, že jsme světu představili možnost nového socialismu. Přitom proti Kunderovi argumentuje tím, že konec všemoci tajné policie, svoboda mluveného slova a existence veřejného mínění jsou věci, které jsou v mnoha zemích světa naprosto běžné. Absence těchto svobod a jejich znovunalezení v období Pražského jara tedy podle něj není nic, co by ukazovalo velikost českého národa, ale naopak, že by se Československo mělo stydět, za jejich dosavadní absenci. Václav Havel samotný reformní proces Pražského jara nazývá procesem normalizačním, který Československo přibližuje standardům, které by měly být celosvětově platné (systém lidských práv a svobod etablovaný v západním světě).

Václav Havel celý svůj článek a jeho výsledky shrnuje takto: „Kdybychom vycházeli z představy, kterou nám nastínil Kundera, že totiž maličké, hloupě umístěné, hodné, inteligentní, trápené a k trápení odsouzené Československo se stalo vlastní pílí nejdůležitějším bodem světa, za což ho jeho zlí sousedé, které si samo vůbec nevybralo, krutě potrestali, takže jediné, co mu dnes zbývá, je jeho duševní (a zřejmě v soukromí pěstovaná) převaha nad nimi – kdybychom tedy vycházeli z této kýčovité představy o svém „údělu“, nejen že bychom se na hony vzdálili všem tradicím kriticismu (nejen českého, ale jakéhokoliv), ale navíc bychom upadli do nacionálních sebeklamů, které by nás také mohly – jako národní komunitu – ochromit na celá desetiletí.“ [Havel 2007]

Václav Havel tedy od národa požaduje neustálou aktivitu a vyvození zodpovědnosti z vlastních činů, odmítá rezignaci a stažení se k líbivé minulosti. Toto aktivní chování

československé veřejnosti, které vyžaduje, se podle něj má stát chováním zcela běžným, ne jen nahodilým – tak jako tomu bylo po dlouhé odmlce opět až v roce 1968.

2.3 Karel Kosík – *Váha slov*

Český filosof Karel Kosík ve svém článku *Váha slov* apeluje na Václava Havla jako na spisovatele. Vytýká mu, že jako spisovatel by měl dobře znát váhu slov, které používá: „Spisovatel má dosud v naší zemi takovou autoritu, že se jeho slova neberou na lehkou váhu. Tato autorita vychází z předpokladu, že spisovatel je odborník ve svém oboru, tj. v oblasti slova, a ví tedy, co slova znamenají. Spisovatelova slova se neberou na lehkou váhu proto, že spisovatel zná váhu slov.“ [Kosík 2008]

Václav Havel by se podle Karla Kosíka neměl uchýlovat k lehkovážnostem, co se týče jednotlivých výroků, dále by měl dbát na objasňování a odkrývání pravé podstaty jednotlivých pojmů, jak se sluší v polemice mezi spisovateli, přičemž Kosík tvrdí, že Havel: „zbavuje polemiku objektivního smyslu a degraduje ji na osobní předvádění.“ [Kosík 2008]

Dalším problematickým bodem, kde se rozcházejí názory Václava Havla a Karla Kosíka, je nahlížení na reformní proces Pražského jara jako na již zcela uzavřený jev: „Kosík odmítá Havlův pokus uzavřít rok 1968 jako minulost a ukazuje, že zůstane otevřený, dokud jej sami budeme považovat za otevírající a otevřenou přítomnost.“ [Hrubec 2008]

Havel je Kosíkem dále kritizován za tvrzení, že proces Pražského jara nebyl ničím světově výjimečným, že šlo o pouhý proces „normalizace“ navrácení se k hodnotám, které byly v minulosti běžně vyznávány. Toto tvrzení vyvrací Karel Kosík takto: „Jestliže však víme, že první velký zápas o „svobodu a zákonnost“, tj. za svobodu slova a proti zvláštní tajné policii, se sváděl v našich moderních dějinách již před sto dvaceti lety, v revoluci 1848-1849, vzniká otázka, zda mezi normalizací roku 1848 a normalizací roku 1968 je vůbec nějaký rozdíl. Na jiném místě objasňuje Havel smysl obrodného hnutí 1968 tak, že šlo o pokus „systému odstranit nesmysly, které předtím sám pracně navršil“. Se stejným oprávněním by ovšem Havel mohl uplatnit své pojmy „normalizace“ a „pracné odstraňování vlastních nesmyslů“ na dějiny kterékoli jiné země a dokonce dějiny lidstva vcelku.“ [Kosík 2008]

Karel Kosík nevidí v procesu Pražského jara pokus o havlovskou normalizaci, ale novátorský a zcela originální přístup k řešení uspořádání celé československé společnosti: „Společnost, která by vzešla z „československého jara“, neměla a nechtěla být pouze „normálně a zdravě fungujícím společenským organismem“, nýbrž opravdovou socialistickou společností, negující jak kapitalismus, tak stalinismus.“ [Kosík 2008]

2.4 Milan Kundera – *Radikalismus a exhibicionismus*

Na Havlovu stať kriticky reagoval také iniciátor debaty o českém údělu Milan Kundera. Ve článku *Radikalismus a exhibicionismus* vyvrací argumenty, kterými Havel ve stati *Český úděl?* kriticky reagoval na původní Kunderův článek *Český úděl*. Podle Kundery se Havlova stať skládá ze tří námitek a jednoho podvrhu vůči původnímu Kunderovu článku.

První Havlovu námitku spatřuje Kundera v odmítání českého údělu: „Prohlašuje-li Havel, že český úděl je fátum, na které nevěří, není v tom o nic víc rozumu, než kdyby prohlásil, že nevěří v lidský úděl, a rozhodl se tedy nestárnout. Údělem jest, co je uděleno. Člověk je smrtelný a Češi jsou ve střední Evropě.“ [Kundera 2007b]

Česká politika podle Kundery musí vycházet z poznání českého údělu a možností v něm obsažených. Kundera zdůrazňuje, že odeuropeizování pod patronátem východního souseda za posledních dvacet let, vedlo k vytržení národa z jeho vlastních dějin, tj. z rámce vlastního historického údělu. V událostech Pražského jara tedy Milan Kundera vidí nutné završení českého údělu. Když si Češi opět musí vybojovávat svoji národní svébytnost proti „hloupé“ velmoci:

„Za současných okolností stává se položení české otázky Archimédovým bodem, o něž se může naše politika opřít a vynést samu sebe z nížin nepůvodnosti, odvozenosti, bezkonceptnosti.“ [Kundera 2007b]

Kundera razantně odmítá Havlovu námitku, že postulováním tezí o českém údělu, se pouze lstivě pokouší odvést pozornost od pravé podstaty věcí.

Druhá námitka Václava Havla se týká domnělé světovosti Pražského jara. Havel kritizuje tento „provinční mesianismus“ a tvrdí, že Pražské jaro bylo pouhým pokusem o „normalizaci“. Kundera s tímto názorem naprosto nesouhlasí. Tvrdí, že Pražské jaro bylo projektem zcela nového socialismu, který ve světě neměl obdoby a právě v tom vidí onu světovost československého projektu - ve vytvoření zcela nového typu demokratického socialismu. Václav Havel podotýká, že tento proces demokratizace je pouhým návratem k normálním hodnotám – hodnotám, které zná většina civilizovaného světa. Milan Kundera ovšem poukazuje, že tyto normální hodnoty, jak je zamýšlí Havel, jsou v civilizovaném světě něco dost nenormálního: „Slovo *normální* nepatří mezi právě nejpřesnější pojmy, ale je to Havlovo oblíbené slovo, tak budiž: můžeme se dohodnout, že normální je třeba svoboda tisku. Jenomže to je jen abstraktní zásada, která ve svém konkrétním uskutečnění znamená „ve většině civilizovaného světa“ něco dost nenormálního (odlidšťujícího, oblbuujícího): vládu komerčních zájmů i komerčního vkusu.“ [Kundera 2007b]

V procesu Pražského jara Milan Kundera spatřuje zcela nový jev, kdy jsme se nenavraceli k žádnému normálu, ale kdy jsme budovali zcela samostatně a nově. Světovost Pražského jara plyne z výzvy, kterou představovalo celému světu – výzvu nového typu socialismu. To však Havel nevidí a proto podle Kundery odsuzuje Pražské jaro jako bezvýznamnou lokální záležitost.

Jako třetí omyl vytýká Kundera Havlovi pesimistické smýšlení ohledně svobod a výdobytků, které Pražské jaro přineslo. Havel říká, že s okupací přišel konec naděje na demokratickou vládu, konec naděje svobody slova a shromažďování atd. Kundera naopak po srpnových událostech vidí jakýsi momentální útlum svobod a zpříšňování režimu. Nikoliv však porážku samotného předsrpnového režimu. Neustále si ve společnosti všimá aktivit, které mají kořeny v době před srpnem 1968. Kundera tvrdí, že pokud tyto aktivity pořád trvají, není možné hovořit o ztracených nadějích a definitivní porážce. Až nedaleká budoucnost ukázala, že se srpnem 1968 nepřišla okamžitá porážka Pražského jara, ale nastolení „zpátečnického“ kurzu a pozvolného započetí období husákovské normalizace.

Takto Kundera vyvrací Havlovy tři námitky. V článku *Český úděl?* však vidí dále i jeden Havlův podvrh. Kundera tvrdí, že Havel je od narození československým režimem odmítán a proto je jedině logické, že Havel zaujímá naprosto stejný postoj odmítnutí vůči režimu. Tento „cizí“ svět pak Havel může spatřovat pouze jako něco „nenormálního“, vzhledem ke své vlastní „normálnosti“. Pokud se ovšem „nenormální“ svět dá do pohybu, nemůže mu Havel přiznat jeho významnost, protože by tím popřel vlastní postoj cizince v tomto světě. Pohyb tohoto „nenormálního“ světa pak může chápat pouze jako „znormálnění“, tj. napravení vlastních chyb režimu. Na český úděl pak musí nahlížet pouze jako na otázku úniku od skutečnosti, protože se zde národ (respektive konkrétní osobnosti) zbavuje odpovědnosti za své činy. To jen potvrzuje morální nadřazenost Havla nad představiteli „nenormálního“ režimu.

Podle Kundery tak Havel činí, aby manifestoval svou vlastní morálitu. Havel tvrdí, že všechny naděje Pražského jara jsou ztraceny, požaduje ovšem radikální čin. Zde Kundera konfrontuje Havla: „Havel konstatuje, že žádné naděje nevydržely, ale na rozdíl od většiny lidí to v něm nevzbudí rezignaci či defétismus, nýbrž naopak zesílenou touhu po činu. Ale k čemu je vlastně čin, když žádné naděje nevydržely? Však také Havel nemá na mysli jakýkoli čin, nýbrž – jak říká – riskantní čin, tedy čin, který se neleká rizika nezdaru, který pravděpodobně (vždyť připomeňme ještě jednou: naděje nevydržely!) se zdarem ani nepočítá, není k tomu zaměřen, a je proto lhostejný k úvahám o důsledcích akce i o její časové vhodnosti, tedy o všem tom, co se nazývá taktikou. Takový čin totiž sleduje jen dvojí: 1)

demaskovat svět v jeho nenapravitelné amorálnosti, 2) manifestovat svého průvodce v ryzí morálnosti. Takto se postoj původně ryze mravní (odmítnutí nespravedlivého světa) zvrátil v ryzí mravní exhibicionismus.“ [Kundera 2007b]

Milan Kundera spatřuje mravní exhibicionismus jako nežádoucí jev. V Československu je podle něj mnoho lidí, kteří se prokazují slovem či činem smělym, riskantním či radikálním. Ovšem o tento „předstíraný“ radikalismus, který slouží jeho průvodci jen jako ospravedlnění nebo prokázání sebe sama jako bytosti mravní Kundera nestojí. Naopak požaduje skutečný radikalismus, který bude vycházet právě z popření třech výše zmíněných Havlových námitek. Zaprvé národ musí pochopit situaci Československa v nejširší zeměpisné a dějinné souvislosti a uvědomit si tak československé možnosti (otázka českého údělu), zadruhé si musí uvědomit, že tyto možnosti jsou uskutečnitelné pouze s pomocí celosvětové proti stalinistické levice (světovost Pražského jara) a zatřetí musí pochopit, že Pražské jaro nebylo po srpnu poraženo, pouze ustoupilo a je tedy nutno promyslet racionální postup a zvrátit neostalinistické trendy okupovaného Československa.

Proti Kunderovi se kriticky staví Jaroslav Střítecký

2.5 Jaroslav Střítecký – *Úděl proměny a tvář sebeklamu*

„Minulá ideologie obrody ztroskotala – a nerozložil ji jen vnější tlak. Nová začíná růst na nekritickém základě. Domnívám se, že každá příští politika musí vycházet z toho, že československý rok 1968 ukázal ve všech svých vítězstvích i prohrách jediné: podobu naší dlouholeté krize. Perspektivní a pozitivní může být tedy pouze kritika, nikoli mytologizace.“ [Střítecký 2007]

Těmito slovy začíná článek Jaroslava Stříteckého – *Úděl proměny a tvář sebeklamu*. Střítecký v tomto textu ironicky kritizuje komunistickou inteligenci – spisovatele. Dává intelektuálům – ideologům za vinu, že obrací historická fakta ke svému prospěchu a vytváří různé ideologizační mýty, které z nich dělají soudobé hrdiny. Takto nepřímou obviňuje Kunderu, který ve svém článku *Český úděl*, formuloval otázku o postavení a dějinných osudech soudobého československého národa.

„Přicházíme k prvotnímu smyslu nejnovější ideologie národní: existuje ve funkci zástupné, figuruje na místě ideje socialismu jako restaurativní ideologie konstruktivního zapomenutí.“ [Střítecký 2007]

Střítecký odhaluje „novou ideologii národa“ jako mýtus, který se měl ostře vyhradit proti systému „Novotnovského socialismu“. Tento nový pseudosystém má být pouze krytím pro přímé účastníky překonaného režimu. Lidé, kteří sympatizovali a podíleli se léta na budování

socialistického režimu, se nyní podle Stříteckého schovávají za formulování „nové ideologie“. Ideologie vzájemné národní sounáležitosti. Demaskují své minulé chyby a snaží se o uchování stávajících vůdčích pozic pod praporem národní ideologie.

Podle Jaroslava Stříteckého teprve až nová mladá generace dokáže úspěšně řešit současné problémy. A to díky své nezúčastněnosti, lhostejnosti k předešlým úmyslům, z odstupu podle objektivních souvislostí jednotlivých činů a jejich následků. Střítecký kritizuje pouhé střídání kádrů, ve kterém spatřuje pouze změny uvnitř jedné vládnoucí linie, nikoliv skutečnou alternativu. Pro tyto stejné lidi, vidí jejich „novou národní ideologii“ jako pouhý mýtus, ne skutečnou dějinnou alternativu, tak jak si ji představují: „Dostávám se ke zjištění, které bych rád vyslovil neosobně a nepolemicky: pro ty nejlepší je myšlenka národní balzámem, sebeklamem, který jim umožňuje vidět se stále ještě na špici.“ [Střítecký 2007]

Světovost českého zápasu Jaroslav Střítecký popírá. Tvrdí, že je to pouze vykonstruovaný klam, kterým chtějí intelektuálové přisoudit našemu malému národu velikost. I ona myšlenka celého českého údělu je podle něj jen pouhým romantickým ideálem, za který se ideologové schovávají – odmítajíc zodpovědnost za své vlastní ideologie. Neúspěšné završení reformního procesu Pražského jara v srpnu 1968 pak tito komunističtí liberálové = ideologové svalují právě na romantickou představu českého údělu (zodpovědnost za neúspěch Pražského jara nesou zlé mocnosti). Zaujímají alibistické postavení, myjí si ruce nad dalším jejich neúspěšným pokusem. Někteří z těchto ideologů zatrpknou, jiní svou porážku přejdou. Schovávání se za teze o českém dějinném údělu však Střítecký odsuzuje. Vidí riziko v tom, že pokud se tito ideologové budou schovávat za nepřízeň osudu a právě onen český úděl, stanou se ideologové samy vlastní karikaturou – nebudou schopni o nápravu systému, o kterou by jim mělo jít především.

2.6 Lubomír Nový – *Metakritika krize*

Na článek *Úděl proměny a tvář sebeklamu* Jaroslava Stříteckého kriticky reagoval Lubomír Nový svou filosofickou statí *Metakritika krize*. Nový Stříteckému vyčítal tvrdou kritiku komunistů reformátorů. „Střítecký namířil svou kritiku proti střední generaci stárnoucího „mládí komunismu“, která se u nás angažovala v obrodném procesu a v jeho různých fázích se snažila formulovat jeho ideový obsah: postupovala prý od ideje pouhé liberalizace starého režimu přes iluze o světodějnosti „opravdového socialismu“ československé obrody k romantické ideji národa, která plní funkci útěchy a sebeklamu; srpen obnažil mytičnost této odyssey a hlubokou krizi celé ideologie obrody, která sloužila jen tomu, aby se garnitura „mládí komunismu“ (autor ji nazývá také liberály, liberálními komunisty,

opozičními publicisty, profesionální avantgardou, věrozvěsty, „hrdiny“ atd.) nadále udržela „na špici“.“ [Nový 2007]

Těmito slovy shrnuje Lubomír Nový článek Jaroslava Stříteckého. V zápětí však odmítá tezi, že by celá tato generace reformních komunistů toužila pouze po moci. Nový nesouhlasí s tím, že by ideologie obrody, byla pouhou záminkou reformních komunistů o vlastní udržení se u moci. Vyvrací Stříteckého teze, že postulování teorií o demokratickém socialismu, ideách národní obrody atd. byly pouhé mýty.

Jaroslav Střítecký se ve článku *Úděl proměny a tvář sebeklamu* pokouší demaskovat reformní komunisty, jakožto skupinu pokoušející se zůstat na svých dosavadních mocenských pozicích. Skupinu, která se pokouší přetavit systém stávajícího socialismu do systému liberálního komunismu. To znamená, popřít mýty minulé novým sebeklamným mýtem. Rádoby kritickou reflexí minulého režimu, kdy celý nový obrodný proces má být popřením minulé – Novotnovské éry. To ovšem podle Lubomíra Nového neodpovídá skutečnosti. Nový obhajuje reformní proces jako proces, kdy se vládnoucí komunistická generace pokoušela o vlastní a zcela nové řešení problémů moderní československé společnosti: „Ideologie obrody nebyla liberalismem ve smyslu pouhých úprav staré struktury, ani ve smyslu plíživého přechodu k západním koncepcím („konzum“, rehabilitace „prvků kdysi revolucí zavržených“), nýbrž stále více směřovala k pokusu o marxistické řešení nových problémů moderní společnosti v duchu a ve prospěch socialistické alternativy.“ [Nový 2007]

Jestliže Jaroslav Střítecký dále ve svém článku tvrdí, že světodějnost Pražského jara je pouze dalším mýtem a že v srpnu 1968 se naše ideologie obrody ukázala jako vnitřně slabá, když se naplno vyjevila krize československého komunismu., potom Nový poukazuje na to, že v srpnu 1968 se naplno projevila krize světová: „Obezřetněji bych také soudil o důsledcích srpna, kdy se prý naplno ukázala naše krize, krize ideologie obrody a celková naše vnitřní slabost a kdy „vystoupila na povrch jen podstata toho, čím jsme byli“. ... Srpen však také ukázal, co jsou druzí, co je světová krize, a nedá se říci, že by to, co ukázal, nadobro vyvrátilo projekty posledních let. Naopak spíše potvrdil jejich naléhavost. Pokud vyjadřovaly tužby a potřeby lidí, nemohou se jen tak ztratit, objeví se jinde a jindy a znova (v užším slova smyslu to trvá již půl století). Nebyli to ostatně ideologové obrody, kdo z československého vývoje udělali mezinárodní událost, ani to nebyli oni, kdo se jí potom snažili jako mezinárodní událost zrušit.“ [Nový 2007]

V otázce národní se spolu Střítecký s Novým také rozcházejí. Střítecký tvrdí, že náhlý obrat k pojmu národa lze zaznamenat až s koncem Novotného éry. A že se jedná o další náhražkovou – sebeklamnou ideologii. S tím Nový nesouhlasí, tvrdí, že pojem národa není

žádnou náhražkovitou ideologií, ale je neoddelitelnou součástí českých dějin. Nový se dále v textu vrací i k otázce české (otázce českého údělu): „Domnívám se, že na českou otázku není česká odpověď (a na slovenskou slovenská); odpovědí na českou otázku není ani kritika české slabosti. Česká otázka je významná potud, pokud je otázkou světovou a obecně lidskou. Ironizováním se otázka „my a svět“ nesprovedí ze světa, jenom se jinak interpretují československé možnosti a jinak se rozumí pojmům „svět“ a „světovost“.“ [Nový 2007] Nový je toho názoru, že minulost našeho národa se otevírá různým interpretacím, ale že podstatné pro budoucnost jsou samotné činy: Z tradic národa, byť sebelepších, nelze vyčíst a odvodit projekty budoucnosti, na žádné záruky tkvící v minulosti nelze nekriticky spoléhat a utěšovat se jimi. Studium dějin a vědomí dějů minulých má nesmírný význam a může nás posilovat ve chvílích zoufalství. Rozhodující však zůstává to, co dokážeme dnes a v nejbližší budoucnosti v této zemi sami udělat.“ [Nový 2007]

Ve svém článku *Úděl proměny a tvář sebeklamu* jako východisko ze současné krize československého komunismu vidí Jaroslav Střítecký nástup nové mladé, nezátížené generace, která může objektivně řešit problémy, protože se aktivně nepodílela na vytváření mýtů generace předešlé. S tím opět nesouhlasí Lubomír Nový, když tvrdí, že mladší generace nemůže být zcela objektivní, respektive, že byla přímým účastníkem dějinných situací, jež bude muset řešit. Nový předpokládá, že mladá generace se může také mýlit, že sice vidí chyby svých předchůdců, což ale ještě neznamená, že by se tato mladá generace nemohla sama dopustit vytváření vlastních demytologizačních mýtů.

Lubomír Nový charakterizuje část mladé generace těmito slovy: „Na místo boje projektu proti projektu nastupuje boj kritiky proti jakýmkoli projektům. Metafyzické kategorie vystřídal instrumentalismus – ve jménu konkrétna, ve prospěch hmatatelných věcí, dějů, činů. Zklamání v nadějích, unavení vizemi, a sliby všemožného blaha, zříkají se zachránců lidstva a drží se věcí „zde a nyní“ Místo zření k budoucnosti chtějí se lidé dívat raději pod nohy. Odpuzují je metály, uniformy a kroje všech druhů. Znechuceni pochody a semknutými řadami miliónů, chtějí kráčet na vlastní pěst a žít s druhými v mikrokolektivech. Nedůvěřují totálním výkladům světa, globálním akcím, ideji totálního člověka. Stávají se vyznavači dělby práce; dělník dílo, politik politiku, vědec vědu, umělec umění.“ [Nový 2007]

Tato slova Lubomíra Nového jakoby předznamenávají skutečný běh formování české společnosti. Když v době normalizace se z aktivní společnosti osmašedesátého stala společnost zaměřená do vlastní soukromé sféry, společnost rezignující na aktivní politický život.

3. Přesah diskuse o českém údělu do současnosti

Všechny výše analyzované články byly znovu otisknuty v Literárních novinách v letech 2007 a 2008. Tehdejší šéfredaktor Literárních novin Jakub Patočka se otištěním článků z přelomu let 1968 - 1969 pokusil nastartovat celospolečenskou debatu týkající se problematiky Pražského jara a diskuse o českém údělu. Do této debaty se na stránkách Literárních novin zapojili mnozí spisovatelé, pamětníci i mladší autoři.

Patočkovi šlo mimo jiné i o to, aby ukázal, na jak vysoké úrovni byla původní debata z roku 1969 vedena. Svůj úvodní článek (*Návrat k důležité rozpravě*) spojuje Patočka s přáním, aby se právě tato vysoká úroveň, nejen co se týče různých rozprav, navrátila alespoň tam, kde byla v roce 1968. [2007]

Jak je však možné, že vysoká úroveň (morální, společenská) takovým způsobem poklesla oproti osmašedesátému?

Kundera, ve článku *Český úděl*, obhajoval český kriticismus, který dovedl národ až k reformám Pražského jara, dále však v textu varoval před posunem od kriticizmu k pesimismu, snažil se povzbudit národ, aby neupadal do letargie a nesklouzával k pesimistickému postoji ohledně formování posrpnové politiky. Ovšem pouhá Kunderova slova povzbuzení nestačila k tomu, aby popřela skutečnost pozvolně nastupující normalizace, která nepřála aktivnímu reformnímu kriticizmu.

Na druhé straně se Václav Havel nesnažil národ povzbudit a pochválit tak jako Kundera. Naopak, požadoval po národu přijetí vlastní zodpovědnosti za důsledky neúspěšného reformního procesu Pražského jara. Havel dále na národ apeloval, aby nevršil sebeklamy a neupínal se k minulosti, ale aby se aktivně podílel na formování současné společnosti.

Původní debata o českém údělu však nečekaně skončila článkem Lubomíra Nového *Metakritika krize*, když byl tento článek stažen z Hostu do domu a číslo tohoto časopisu, v němž článek vyšel, bylo nově přesázeno. [Patočka 2007]

Diskuse o českém údělu byla tímto způsobem přerušena a obnovena byla opět až šéfredaktorem Literárních novin Jakubem Patočkou v roce 2007.

3.1 Literární noviny – dnešní krize, poučení z minulosti

Příspěvkový cyklus k debatě o českém údělu v Literárních novinách v roce 2008 shrnoval, popisoval a hodnotil jak celý proces Pražského jara, tak i jednotlivé příspěvky účastníků původní debaty o českém údělu v letech 1968 – 1969.

Mnozí z autorů, přispívajících do debaty Literárních novin (za všechny jmenujme například Alenu Wagnerovou [2008] či Jana Černého [2008]) hovoří v rámci znovuoobnovené debaty o českém údělu na stránkách Literárních novin o současné politicko-sociálně-ekonomické krizi. Zde vyvstává otázka, jak se autoři přispívající do obnovené diskuse o českém údělu staví k Pražskému jaru jako k možné inspiraci pro řešení této krize, o níž se zmiňují?

Po dvaceti letech od pádu železné opony se naplno projevují nedostatky současného, jak by řekl Václav Havel, „znormalizovaného“ systému. Někteří autoři se letmo zmiňují o reformním procesu Pražského jara jako o možné inspiraci pro řešení soudobých problémů (viz Petr Jedlička [2008], Patrik Eichler [2008] či Jaroslav Šabata [2008]), avšak nepředkládají žádné konkrétní vize či návrhy, kterými by chtěli současnou krizi řešit. Jan Trefulka pro řešení současných problémů požaduje znovuoobnovení širokého celospolečenského dialogu, jako v období Pražského jara, přičemž tento celospolečenský dialog by měl zodpovědět, jakým směrem se má politický vývoj ČR ubírat.[2008] Jiní, viz Jiří Pehe, Pražské jaro vnímají jako již překonaný a zapomenutý proces, s určitými inspirativními momenty. [2008]

Mnohem komplexnější a podrobnější obraz o podobě reformního procesu Pražského jara jako možné dějinné alternativě však podávají již autoři původní debaty o českém údělu. Milan Kundera a zejména Karel Kosík, spatřovali v reformním procesu Pražského jara pokus o vytvoření zcela nového nejen politického systému. Pražské jaro mělo podle těchto myslitelů ambice vytvořit systém, který by do určité míry překonával jak socialismus, tak kapitalismus, respektive systém, který by mohl být jakousi třetí cestou. Karel Kosík Pražské jaro nazíral takto: „Společnost, která by vzešla z „československého jara“, neměla a nechtěla být pouze „normálně a zdravě fungujícím společenským organismem“, nýbrž opravdovou socialistickou společností, negující jak kapitalismus, tak stalinismus.“ [2008]

Na rozdíl od Kundery nebo Kosíka, viděl další účastník původní debaty o českém údělu Václav Havel Pražské jaro jako pouhý pokus o normalizaci nenormálního režimu. Neviděl v něm žádnou alternativu k socialistickému či kapitalistickému systému. Dalo by se říci, že dvacetiletí následující po roce 1969 dalo za pravdu Havlovi, když se Sovětský svaz rozpadl a ze států socialistických se staly státy kapitalistické, ovšem vývoj dalšího téměř dvacetiletí po sametové revoluci dává za pravdu Milanu Kunderovi, jak uvádí filosof Jan Černý [2008]. Podle Francise Fukuyamy došlo s pádem Železné opony ke konci dějin, v tom smyslu, že demokratický a liberálně ekonomický řád světa nemohou být již nikdy překonány. [2002]

S Francisem Fukuyamou by však v žádném případě nesouhlasil filosofický teoretik Pražského jara Karel Kosík.

3.2 Karel Kosík – Pražské jaro jako alternativní paradigma

Karel Kosík tvrdí, že vítězové žijí v představě, jako by jejich panství bylo zajištěno na věčné časy. Tato klamná představa vítězů je svádí k tomu, aby světu předkládali své teze o konci dějin – viz Fukuyama a jeho vítězství liberálně demokratického řádu světa.

„Dějiny skončily roku 1806, říká Hegel, a bitvou u Jeny jsou uzavřeny. Zdravý rozum se vzpírá uznat takové tvrzení a namítá: jak mohly dějiny skončit, když přece evidentně pokračují, stále se dějí změny, každý den přináší něco nového. Tyto námitky vyplývají z nedorozumění. Hegel nepopíral změny a vývoj, pouze upozorňoval, že podstatné se již stalo a všechno, co následuje, jen rozšiřuje, rozvíjí, rozmělnuje etablovaný systém. Neděje se nic nového? Naopak, „konec dějin“ se prosazuje tak, že se stále něco děje, novější vytlačuje nové, nové vzniká, aby okamžitě nebo po chvíli zastaralo, ale v tomto nepřetržitém proudu novinek se nerodí nic podstatného, vše nové a nejnovější propadá sterilitě a bezpodstatnosti jako předcházející. Podstatou moderních dějin a jejich „konce“ je narůstání bezpodstatného, vytlačování podstatného vedlejším, záměna obojího: lidi jsou pohlcováni shonem za podružným, hromaděním druhotného, zatímco podstatné jim uniká.“ [Kosík 1997: 108-109]

Kosík dále píše, že každá doba je určována svým vlastním paradigmatem – tedy vztahem, jaký lidé zaujímají ke skutečnosti, potažmo sami k sobě. Moderní paradigma dnešní doby je pak podle něj, charakterizováno emancipací člověka na jedné straně, a zároveň je charakterizováno usilováním o to, stát se vlastníkem a pánem přírody na straně druhé.

„Moderní člověk ovládá skutečnost, mění ji na manipulovatelnou a disponovatelnou realitu; fabrikuje nástroje, stroje, aparatury, ale především konstruuje zdokonalující se systém, zahrnující vědu, techniku, ekonomii. Tento systém produkuje v grandiózních rozměrech artefakty, informace, požitky. Moderní doba je charakterizována bezměrným a nesmírným růstem, zvyšováním produkce a bohatství, její mírou je překračování každé a jakékoli míry - tedy bezměrnost.“ [Kosík 1997: 109]

Důsledkem tohoto lidského snažení je však to, že člověk sám se stává nástrojem. Ze systému, který měl sloužit člověku, se stal pán. Z lidí se stávají pouzí producenti a konzumenti. Z tohoto systému lidé nemohou vystoupit.

V jiné eseji spatřuje Kosík nadnárodní kapitál jako utlačovatele svobody a demokracie: „Demokracie nežije se soudobým kapitalismem v dobrovolném svazku a přirozené, rovnoprávné koexistenci: SUPERCAPITAL limituje demokracii, snižuje ji na demokracii polovičatou, která si s mnohými základními problémy dneška neví rady.“ [Kosík 1997: 245]

Z těchto důvodů Kosík usuzuje, že nedochází ke „konci dějin“ tak, jak ho prezentuje Fukuyama, nýbrž že ke svému konci spěje dnešní moderní paradigma. Kosík píše, že toto

paradigma postrádá jakoukoli tvořivou imaginaci. Každý nový objev ohlašuje jako nástup nové epochy, ale ve skutečnosti se jedná o pouhé etapy skomírajícího paradigmatu (atomová éra, éra mikročipu). Kosík vyjadřuje podstatu tohoto paradigmatu nikoliv jako bytí, ale jako zbytnělost.

Pražské jaro vnímá Kosík jako popření obou tehdejších vládnoucích ideologií – stalinismu a kapitalismu. Z toho důvodu, že Pražské jaro rozbíjelo dogmata stalinismu, muselo být stalinismem (reálsocialismem) popřeno, nazváno kontrarevolucí a nahrazeno normalizací. Kapitalismus odsoudil Pražské jaro, jako nenormální, bláhovost, nemožný pokus o nalezení „třetí cesty“ mezi kapitalismem a socialismem. Kosík tvrdí, že však současný kapitalismus tak jako již padlý reálsocialismus vyrůstají z paradigmatu moderní doby a jejího konce. A že právě Pražské jaro: „postavilo otazník (a vykřičník) nad legitimitou „reálsocialismu“ [Kosík 1997: 114] a současně ve svých klíčových okamžicích, akcích, myšlenkách zpochybnilo paradigma moderní doby vcelku a v obou variantách.“ a dále: „Pražské jaro nebylo marným pokusem o „třetí cestu“ odsouzenou k zániku, nezdaru, zapomenutí, ale trvá jako záblesk a tušení jediné cesty, která může lidstvo zachránit před globální katastrofou, jako nesmělý náznak imaginace, z níž se jednou zrodí nové paradigma.“ [Kosík 1997: 114]

Karel Kosík články *Pražské jaro, „konec dějin“ a šaušpíler a Lumpenboržoazie a vyšší duchovní pravda* publikoval až několik let po sametové revoluci a navazoval tak přímo na svou přednormalizační tvorbu. Po listopadu 1989 se vrátil Kosík jako profesor na Filosofickou fakultu UK (od roku 1970 byl profesně perzekvován), avšak již v roce 1992 byl z FF UK vytěsněn.[Pavelka 2010] V druhé polovině devadesátých let dvacátého století pak Kosík publikoval své texty v literární příloze *Práva Salon*. V roce 2000 získal cenu Toma Stopparda právě za knihu *Předpotopní úvahy*, v níž jsou oba texty publikovány. [Ústav pro českou literaturu AV ČR 2014] Karel Kosík zemřel 21. února 2003.

Na myšlenky Karla Kosíka na stránkách Literárních novin v rámci příspěvkového cyklu o českém údělu nepřímo navazovali i současní autoři – filosof Jan Černý [2008] a novinář Matěj Stropnický [2008].

Jak Černý tak i Stropnický souhlasí s Kosíkem v tom, že hlavní podíl na současné krizi nese moderní kapitalistické paradigma. Východiska z této krize spatřují v demokratizování kapitalistického paradigmatu (ve smyslu odstranění nadvlády trhu), přičemž se oba autoři vidí inspiraci právě v reformním procesu Pražského jara. Matěj Stropnický pak ke Kosíkově myšlence krize moderního paradigmatu přidává i vlastní teorii o krizi duchovní, která je důsledkem kapitalistického paradigmatu: „Tato krize duchovní je způsobena úpadkem tradičních a morálních hodnot ve společnosti. Do popředí se dostává pudové a zájmové

rozhodování, které obsahuje převažující míru momentálního racionalismu, avšak v důsledku ve své celistvosti smysl postrádá. Na rozdíl od víry (není myšleno náboženská víra), která může obsahovat iracionální prvky, ve svém celku je ale vysoce racionální, protože právě víra dává bytí smysl.“ [Stropnický 2008]

Závěr

V první kapitole se bakalářská práce zabývala příčinami neúspěchu reformního procesu Pražského jara. Nepříznivá mezinárodní situace pro formování reformního procesu v tehdejší sovětském bloku byla jedním z hlavních faktorů faktické porážky Pražského jara. Rychlý spád událostí a přílišné stupňování požadavků novinářů a publicistů vůči komunistickým špičkám, které nebyly schopny pohotově a pružně reagovat, vedlo k ostrému zásahu „kontrarevolučních“ vojsk Varšavské smlouvy (vyjma Rumunska a Albánie) a bylo tak dalším hlavním faktorem neúspěšného reformního procesu. Dalším z faktorů, který přispěl k porážce reformního procesu, byla nekonzistentnost postupu vedení KSČ a KSS, respektive rozdílné zájmy, které v procesu Pražského jara vedení jednotlivých komunistických stran sledovala. Posledním z faktorů zmiňovaných v bakalářské práci je rezignace československé veřejnosti na politické dění, po vojenské intervenci v srpnu 1968.

Na nastalou situaci, rezignovanost veřejnosti reagoval Milan Kundera statí *Český úděl*. Debatě, kterou tento článek nastartoval, se věnovala druhá kapitola bakalářské práce. Tehdejší intelektuálové, kteří se zapojili do debaty, přispěli po mnoha letech k české politické filosofii, respektive k formování otázky české národní identity (tato debata o českém údělu nepřímo navazovala na další velkou českou debatu z první čtvrtiny dvacátého století – Spor o smysl českých dějin). Milan Kundera ve svém článku *Český úděl* postuloval teorie o znovunabytí velikosti českého národa, který opět čelil nespravedlivému údělu, když opět ve svých dějinách nebyl světem pochopený. Na tuto stat' velmi kriticky a ostře zareagoval Václav Havel, který Kunderovi vytýkal přílišnou romantičnost a alibismus. Ovšem Havlova stat' *Český úděl?*, byla podle slov Karla Kosíka, dalšího účastníka debaty (článek *Váha slov*), příliš tvrdou a neoprávněnou kritikou, kterou by si Havel jako spisovatel neměl dovolit napsat. Havlovu kritiku si nenechal líbit ani sám Milan Kundera (reagoval v článku *Radikalismus a exhibicionismus*), když Havla usvědčuje v jeho předpojatosti vůči reformnímu procesu Pražského jara, jako nového alternativního společensko-politického rámce. Havel se do dalšího kola debaty již nezapojil a na Kunderův útok nereagoval. Této role se však zhostil Jaroslav Střítecký, který obvinil Milana Kunderu (a s ním i ostatní komunistické intelektuály) z vršení sebeklamných mýtů, které mají sloužit pouze k morální očištění vrcholných účastníků reformního procesu, který byl fakticky poražen. V článku *Metakritika krize* kritizoval Lubomír Nový Jaroslava Stříteckého za jeho kritiku víceméně všech českých komunistických intelektuálů a ideologů.

Diskuse o českém údělu skončila článkem Lubomíra Nového *Metakritika krize*, a to z toho důvodu, že číslo časopisu *Host do domu*, v němž tento článek vyšel, muselo být staženo z oběhu a nově přesázeno.

Znovuobnovit a pokračovat v této debatě se pokusil šéfredaktor Literárních novin Jakub Patočka ve svém článku *Návrat k důležité rozpravě*. Po celý rok 2008 byly v Literárních novinách tištěny příspěvky nejruznějších českých autorů a přispěvatelů diskuse. Tato znovuobnovená – znovuobjevená diskuse si kladla za cíl rozpoutat celospolečenskou debatu, která by řešila situaci několika posledních desetiletí, právě ve vztahu k původní debatě o českém údělu, potažmo k samotnému reformnímu procesu Pražského jara. Snaha o znovunastartování celospolečenské debaty se v řadách široké české veřejnosti nesečkala s úspěchem. Antonín J. Liehm ve své úvaze *Mlčeti zlato*, shodou okolností v posledním příspěvku nové debaty v Literárních novinách z roku 2008, kritizuje českou společnost, za způsob, jakým oslyšela výzvu šéfredaktora Jakuba Patočky, iniciátora celoročního příspěvkového cyklu Literárních novin.

Třetí kapitola bakalářská práce sledovala reformní proces Pražského jara jako možnou dějinnou alternativu k současnému sociálně-politickému paradigmatu, s přihlédnutím k názorům účastníků první (1969) či druhé (2008) debaty o českém údělu.

Český filosof a současně účastník první debaty o českém údělu Karel Kosík (*Váha slov*), zastával názor, že reformní proces Pražského jara byl určitou dějinnou alternativou současnému modernímu paradigmatu. Respektive že politicko-sociální rámec, který se v tomto reformním procesu formoval, by mohl směle nahradit současný politicko-sociální rámec. Kosík usuzoval, že Pražské jaro muselo být v době svého formování potlačeno, protože bylo v silném rozporu s tehdejší velkým paradigmatem východního bloku – reálným socialismem. V dnešní době je podle Kosíka proces Pražského jara marginalizován a zapomínán, právě protože je také v rozporu se současným politicko-sociálním rámcem. V této souvislosti by za úvahu stálo posoudit, jaký postoj k problematice Pražského jara zaujímají autoři monografií ze západních demokracií, popřípadě zda-li nějaké monografie, zaobírající se touto tematikou, existují. Nicméně Karel Kosík věřil v dějinnost Pražského jara – v jeho ambici inspirovat nové politicko-sociální paradigma.

Současní čeští autoři také promlouvají o krizi současného paradigmatu – o nadvládě trhu, který kromě sféry ekonomické formuje politickou i sociální sféru ke svému prospěchu. Z této dominance trhu, pak podle novináře Matěje Stropnického pramení současná duchovní krize. Stropnický, dále pak i Jan Černý, který též hovoří o zhoubné dominanci sféry ekonomické nad ostatními politicko-sociálními sférami, spatřují v reformním procesu Pražského jara také

určité zárodky dějinné alternativy, a možnou inspiraci pro řešení současných problémů, například v demokratizaci kapitalistického paradigmatu.

Summary

In the first chapter of this bachelors thesis, the main factors, which led to the defeat of Prague spring in 1968 were analyzed. The unfavorable international situation, negative attitude of the countries, which were part of the Soviet bloc, rapid course of events and excessive escalation of public (journalists and publicists) demands for reforms, incoherence among Czech and Slovakian communist leaders on the top of Czech and Slovakia communists party and public resignation on the political issues after August 1968 – these main factors contributed on the defeat of Prague spring in 1968.

Resignation of Czechoslovakian public on political issues after August 1968 inspired Czech writer Milan Kundera to react on the actual situation in the Czechoslovakian society with his article Czech deal. This article ignited the discussion about Czech deal, which was analyzed in the second chapter of this bachelors thesis. Milan Kundera in his article Czech Deal postulated theories about regained greatness of the Czech nation, which once again faced an unjust fate, when the world did not understand, what the Czechs were trying to establish. Václav Havel critically reacted to Kunderas article saying that Kundera and his theories are passing the guilt about defeating the reform process on others, when there is time to admit our own - Czech misconducts in the reform process, which led into its loss. Czech philosopher Karel Kosík criticized Havel for his offensive critics of Kunderas article. Also Kundera responded to Havels critics in the article Radicalism and exhibitionism. In this article Kundera convicted Havel in his partiality towards the reform process of Prague spring. Střítecký responded on Kunderas offensive article instead of Havel. Střítecký criticized Kundera for his biased attitude and he also criticized other communist leaders for myth building instead of responsible acting. Last article, which participated in the original discussion about the Czech deal was Novýs Metacritics of crisis. Nový offensively responded to Stříteckýs article blaming him for many simplifications about myth building of the pro-reform communists.

Jakub Patočka the editor of Literární noviny tried to continue in original discussion from 1968, when he restored the discussion on pages of Literární noviny in 2007 – 2008. He was aiming to ignite public discussion about the problematics of Prague spring and original discussion about czech deal. All the year the restored discussion was held on the pages of

Literární noviny, but none wide public discussion about the main topics of the restored discussion was ignited.

The third chapter of the bachelor thesis followed the Prague spring reform process, as a possible historical alternative to the modern paradigm, taking into account the views of the participants of the original (1969) and restored (2008) discussions about czech deal.

Karel Kosík, Czech philosopher and participant of the original discussion as well, was of the opinion, that Prague spring was socio-politological alternative to current paradigm. Kosík also inferred that Prague spring had to be defeated because of many contradictions between its thoughts and reforms and the leading paradigm of Soviet bloc, which Czechoslovakia was part of. Nowadays the reform process of Prague spring is marginalized according to Kosík, because of contradictions between thoughts of Prague spring itself and current modern paradigm.

Kosík's thoughts are followed by some participants of the restored discussion about Czech deal (2008), for example by Jan Černý and Matěj Stropnický. These authors are referring to current crisis of modern paradigm – to leading role of the market, which defines all other spheres of living. They also consider the main thoughts of Prague spring as possible inspiration for solving current crisis.

Seznam literatury:

Tištěné zdroje:

1. ČERNÝ, Jan. (2008). Obsahy a formy. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 52.
2. EICHLER, Patrik. (2008). Radikalismus v pravdě revoluční. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 7.
3. FIDLER, J. (2003). *21. 8. 1968: okupace Československa: bratrská agrese*. Vyd. 1. Praha: Havran.
4. FUKUYAMA, F. (2002). *Konec dějin a poslední člověk*. Vyd. 1. Praha: Rybka.
5. GRONSKÝ, J. (2005). *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914 – 1945*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.
6. GRONSKÝ, J. (2006). *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. II, 1945 – 1960*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.
7. GRONSKÝ, J. (2007). *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. III, 1960 – 1989*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.
8. HAVEL, Václav. (2007). Český úděl?. *Literární noviny*. roč. XVIII/XIX, č. 52/1
9. HAVELKA, M. (1995). *Spor o smysl českých dějin, 1895-1938*. Vyd. 1. Praha: Torst.
10. HAVELKA, M. (2006). *Spor o smysl českých dějin 2, 1938-1989. Posuny a akcenty české otázky*. Vyd. 1. Praha: Torst.
11. HRUBEC, Marek. (2008) Zárodky dějinné alternativy. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 48.
12. JEDLIČKA, Petr. (2008). 1968? Spíše jen dílčí inspirace. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 33.
13. KAPLAN, Karel. (2011). *Antonín Novotný: vzestup a pád "lidového" aparátčika*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal.
14. KOSÍK, K. (1997). *Předpotopní úvahy*. Vyd. 1. Praha: Torst.
15. KOSÍK, Karel. (2008) Váha slov. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 5.
16. KUNDERA, Milan. (2007a). Český úděl. *Literární noviny*. roč. XVIII/XIX, č. 52/1.
17. KUNDERA, Milan. (2007b). Radikalismus a exhibicionismus. *Literární noviny*. roč. XIII/XIX, č. 52/1.
18. KURAL, V. (1993). *Československo roku 1968*. 1. Vyd. Praha: Parta.
19. LIEHM, Antonín J. (2008). Mlčeti zlato. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 52.
20. NOVÝ, Lubomír. (2007). Metakritika krize. *Literární noviny*. roč. XIII/XIX, č. 52/1.

21. PATOČKA, Jakub. (2007). Návrat k důležité rozpravě. *Literární noviny*. roč. XVIII/XIX, č. 52/1.
22. PEHE, Jiří. (2008). Spor o povahu demokracie. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 3.
23. PITHART, P. (1990). *Osmadesátý*. 3. Vyd. Praha: Rozmluvy.
24. STROPNÍCKÝ, Matěj. (2008). Reforma, revoluce, kontrarevoluce. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 51.
25. STRÁTECKÝ, Jaroslav. (2007). Úděl proměny a tvář sebeklamu. *Literární noviny*. roč. XIII/XIX, č. 52/1.
26. ŠABATA, Jaroslav. (2008). O české otázce po Masarykovi. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 2.
27. TREFULKA, Jan. (2008). Úděly. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 14.
28. ÚV KSČ. (1968). *Akční program komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968*. Praha: Svoboda.
29. WAGNEROVÁ, Alena. (2008). Přežívat nebo žít. *Literární noviny*. roč. XIX, č. 15.
30. ZOUHAR, Jan. (2011). O českém údělu. *Musicologica brunensia*, Brno: Masarykova univerzita, roč. 46, č. 1-2.

Internetové zdroje:

1. BAUER, Michal. (2010). II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956. *Aluze: revue pro literaturu, filozofii a jiné* [online]. č. 3 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: http://www.aluze.cz/2010_03/12_archivalie_bauer.pdf
2. CYSAŘOVÁ, Jarmila. (2014). Sjezd spisovatelů 1967: průběh IV. sjezdu Svazu spisovatelů (27. - 29. června 1967). *Totalita.cz* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/60/60_09_01_02.php
3. EMA. (2012). Sjezd spisovatelů zahájil před 45 lety Pražské jaro. *Literární noviny* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/kultura/literatura/10295-sjezd-spisovatel-zahajil-ped-45-lety-praske-jaro->
4. MLEJNEK, Josef. (2012). Maďarské povstání v roce 1956. *Moderní-Dějiny.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/madarske-povstani-v-roce-1956/>
5. PALACH, J. (1969). Dopis Jana Palacha adresovaný Svazu československých spisovatelů. *Www.janpalach.cz* [online]. [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/pdf/kniha/11.pdf>

6. PAVELKA, Zdenko. (2010). Připravený vykladač doby. *A2: kulturní čtrnáctideník* [online]. č. 16 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2010/16/pripraveny-vykladac-doby>
7. ŠILHÁN, Věněk. (2008). Vysočanské drama a roky následující. *LISTY: Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. č. 5 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=085&clanek=050807>
8. Ústav pro českou literaturu AV ČR. (2014). *Literární ceny* [online]. [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/ceny/?c=16>
9. VONDROVÁ, Jitka. (2008). Pražské jaro 1968. *Akademický bulletin: Oficiální časopis Akademie věd ČR* [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/2008/4/04/prazske-jaro-1968.html>